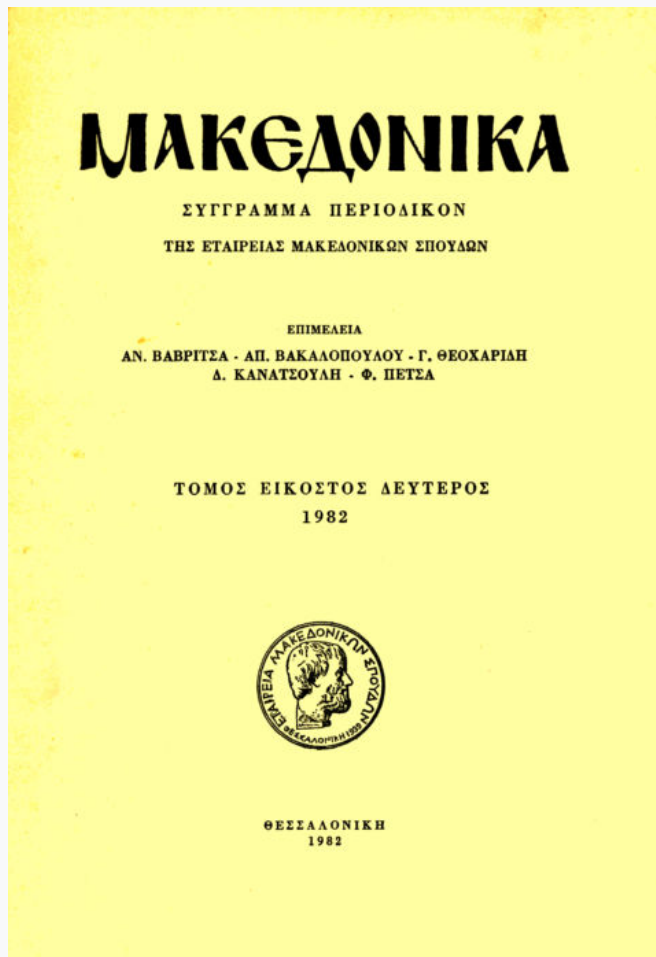

Μακεδονικά

Τόμ. 22, Αρ. 1 (1982)

Μακεδονικά ετυμολογικά II

Χρήστος Τζιτζιλής

doi: [10.12681/makedonika.531](https://doi.org/10.12681/makedonika.531)

Copyright © 2014, Χρήστος Τζιτζιλής

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τζιτζιλής Χ. (1982). Μακεδονικά ετυμολογικά II. *Μακεδονικά*, 22(1), 423–443.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.531>

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ II

Στὸ ἄρθρο αὐτὸ γίνεται προσπάθεια νὰ ἐντοπιστεῖ τὸ ἔτυμο πενήντα λέξεων ποὺ ἀπαντοῦν σὲ μακεδονικὰ ἰδιώματα. Συγκεκριμένα στὸ πρῶτο μέρος τοῦ ἀρθρου ἐτυμολογοῦνται δεκαπέντε λέξεις ἐλληνικῆς προέλευσης, ἐνῶ στὸ δεῦτερο ἐξετάζονται τριάντα πέντε λέξεις τουρκικῆς, σλαβικῆς καὶ ἀλβανικῆς προέλευσης.

α) Λέξεις ἐλληνικῆς προέλευσης.

ἄκθροϋς

Στὴ Θάσο ἡ λ. *ἄκθροϋς*¹ ἀπαντᾷ καὶ μὲ τοὺς τύπους *ἄκθροϋς*, *ἄθροϋς*, *ἄκθροϋς* καὶ σημαίνει «φυτὸ σάν κέδρος». Ὁ Δ. Τομπαϊδῆς² μὲ ἐπιφυλάξεις ἀνάγει τὴ λέξη στὸ οὖσ. *κέδρος*. Κατὰ τὴ γνώμη μου τὸ *ἄκθροϋς* προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχ. *ἄρκευθος* «γένος ἀκανθωδῶν θάμνων καλλωπιστικῶν τῆς τάξεως τῶν κωνοφόρων, περιλαμβάνον καὶ πλείστα εἶδη τῆς ἐλληνικῆς χλωρίδος, δημ. κέδρος, ἀρδίτσι ἢ ἄγριο κυπαρίσσι» μὲ μετάθεση τοῦ ρ καὶ ἀπλοποίηση τοῦ συμπλέγματος *φθρ* ποὺ προκύπτει μετὰ τὴ μετάθεση (**ἄρευθρος*).

Γιὰ τὴν παρουσία τοῦ *ἄρκευθος* στὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα ὁ Ν. Ἀνδριώτης μᾶς δίνει τὶς ἐξῆς πληροφορίες στὸ «Lexikon der Archaismen»: *ἄρκευθος* ἢ agr. *Wacholder* (*beere*): κτ, *ἄσκευθος* kos *Wacholder Juniperus*; ἀρεντιά andr, kea, syr dss., ἀρεύθι τὸ *Fruht des Wacholders, Wacholderbeere*³.

Βρόλονγας, σπρόλονγας

Στὴν Πυλαία Θεσσαλονίκης χρησιμοποιεῖται ἡ λ. *Βρόλονγας* μὲ τὴ σημασία «1) μικρὸ ἀβγὸ χωρὶς κιτρινάδι· πίστευαν ὅτι φέρνει κακὸ καὶ τὸ πετοῦσαν στὸ ἀποχωρητήριο, 2) μικρὸ παιδί γκρινιάρικο καὶ αὐθάδικο, 3)

1. Δ. Τομπαϊδῆ, Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Θάσου, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 48.

2. Ὁ.π., σ. 9.

3. Ν. Andriotis, *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*, Wien 1964, λ. ἄρκευθος.

μικρό παιδί που στη γκρίνια του απέδιδαν το θάνατο των αδερφιών του»¹. Στην Ήπειρο (περιοχή Βούρμπιανης, Πυρσόγιαννης κ.ά.) συναντούμε τη λ. *μυρόλογκας* (ὁ) «τὸ πολὺ μικρὸ αὐγόν»². Στην Καστοριά μαρτυρεῖται τύπος *πρόλογκας* «τὸ πρῶτον φῶν τῆς ὄρνιθος»³ καὶ στὸ Γέμμα Καστοριάς ἔχουμε τὸν τύπο *μυρόλογκας* «ἀβγὸ που γεννιέται πρόωρα καὶ συνεπῶς ἀτελής· ἢ ἀρνίθα μ σήμιρα γένται(ν) μυρόλογκα(ν)· πῶς ἐξέ τί θά πάθου. δέν νι καλὰ=ἡ ὄρνιθά μου γέννησε μπρολ. ποιὸς ξέρει τί κακὸ θά πάθω· δέν εἶναι καλὸ πργάμα αὐτό—πιστεύεται ὅτι εἶναι κακὸς οἰωνός»⁴. Ὁ Φ. Παπανικολάου στὸ βιβλίο του «Γλῶσσα καὶ λαογραφία Βοῖου» γράφει «Φορὲς οἱ κότες γεννοῦν αὐγὸ χωρὶς κρόκο. Τὸ αὐγὸ αὐτὸ λέγεται *σπρόλογκας*. Τὸ σπάζουν σὲ κεραμίδα καὶ τὸ πετοῦν σὲ τσουκνίδα. Ἄν εἶναι γιὰ καλὸ τότε ἡ τσουκνίδα μαραίνεται»⁵. Στὰ χωριά τῶν Γρεβενῶν *ζμπρόλογκα* λένε «τὸ μικρὸ αὐγὸ τῆς κότας που δέν τὸ τρῶνε»⁶.

Στὴν κουτσοβλαχικὴ ἀπαντᾷ ἡ λ. *prolog* «œuf sans coque»⁷ που ὁ Τ. Părahaḡi τὸ παράγει ἀπὸ τὸ *μυρόλογκας* «ἀβγὸ ἀτελής», χωρὶς νὰ σχολιάζει τὴν προέλευση τῆς ἐλληνικῆς λέξης.

Ἡ μοναδικὴ μνεῖα γιὰ τὴν προέλευση τῆς λέξης γίνεται, ὅσο ξέρω, ἀπὸ τὸ Φ. Κουκουλέ⁸, που ἐξετάζοντας τὸ καστοριανὸ *πρόλογκας* ἀναρωτιέται ἂν προέρχεται ἀπὸ τὸ *πρόλογος* ἢ *πρόλογος*. Κατὰ τὴ γνώμη μου γιὰ νὰ βροῦμε τὸ ἔτυμο τῶν λέξεων που ἐξετάζουμε πρέπει νὰ ξεκινήσουμε ἀπὸ τὴν πίστη ὅτι ἡ γέννηση μικροῦ ἀβγοῦ ἢ ἀβγοῦ χωρὶς κτριναδί εἶναι κακὸς οἰωνός. Ἡ δοξασία αὕτη εἶναι γνωστὴ σὲ ἀρκετὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας. Ἐτσι, στὰ Λαγκάδια τῆς Γορτυνίας τὸ ἀβγὸ αὐτὸ τὸ χύνουν στὸ σταυροδρόμι γιὰ νὰ διαλυθεῖ τὸ κακό⁹. Ἀκόμη, σὲ ἀνέκδοτα κείμενα τοῦ C. Fauriel διαβάζουμε «δὲν ἤξεύρεις ὅτι εἶναι κακόν, καὶ ἂν γεννήση ἀνέσωτων ἀβγάκι»¹⁰.

1. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογὴ.

2. Ε. Μπόγκα, Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου, τ. Β', Ἰωάννινα 1966, σ. 234.

3. Φ. Κουκουλέ, Περὶ ἀναπτύξεως ἔρρινου ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ, «Ἀθηνᾶ» 49 (1939) 98.

4. Χρ. Γεωργίου, Τὸ γλωσσικὸ ἰδιώμα Γέμμα Καστοριάς, Θεσσαλονίκη 1962, σ. 138.

5. Φ. Παπανικολάου, Γλῶσσα καὶ λαογραφία ἐπαρχίας Βοῖου, Θεσσαλονίκη 1973, λ. ἀβγὸ.

6. Γ. Εὐαγγελοπούλου, Λεξιλογικὲς ἰδιομορφίαι τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας στὴ Δυτικὴ Μακεδονία (ρωσικά), τ. Β', Τασκένδη 1978, σ. 62. Ὁ συγγρ. μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὸ ἀβγὸ αὐτὸ στὰ χωριά τῆς Φλώρινας τὸ λένε αὐγὸ τ' κόκουτα καὶ ἄλλου πουσῶρ.

7. T. Părahaḡi, Dictionarul Dialectului Aromân, București 1972², σ. 1017.

8. Φ. Κουκουλέ, ὅ.π.

9. Γ. Α. Μέγα, Ζητήματα ἐλληνικῆς λαογραφίας, τεῦχ. Β', Ἀθήναι 1951, σ. 47.

10. Δ. Πετρόπουλου, Ἀνέκδοτα κείμενα τοῦ C. Fauriel, «Λαογραφία» 16 (1956) 206.

Τὴν ἴδια δοξασία συναντοῦμε καὶ στὴ Βουλγαρία, ὅπου ἡ λ. *porok* ἐκτός ἀπὸ τὴν κοινὴ σημασία «ἐλάττωμα» ἀναφέρεται σὲ ἰδιώματα καὶ μὲ τὴ σημασία «μικρὸ ἀβγὸ κότας χωρὶς κιτρινάδι· ἂν καμιά κότα γεννήσει *porok* λένε πῶς εἶναι κακὸ γιὰ τὸ σπίτι πού ἔχει τὴν κότα»¹.

Τὸ σημασιολογικὸ περιεχόμενον τῶν λέξεων *πρόλογος*, *σπρόλογος* κ.τ.τ. σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἐτυμολογικὴ συγγένεια τοῦ βουλγ. *porok* μὲ τὸ *prorok* «προφήτης», μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἀναγάγουμε μὲ βεβαιότητα τὶς ἑλλ. λέξεις στὸ ἀρχ. *πρόλογος* «one who speaks the prologue», μὲ ἐνδιάμεση σημασία «προάγγελος κακῶν». Ἡ λ. *πρόλογος* διατηρεῖται στὰ νεοελληνικά ἰδιώματα ὡς *πρόλογος*, *Βρόλος* καὶ μὲ τὴ σημασία «schlagfertig, reddegewandt 2) geschwätzig, 3) frech 4) subst. Sprichwort»².

D'βάκα

Ἡ λ. *D'βάκα* χρησιμοποιεῖται στὰ Γρεβενὰ μὲ τὴ σημασία «δεσμίδα, δέσμη: δῶσι μι μὲνὰ *D'βάκα βασιλ'κόν»*³.

Ἡ λέξη πιθανότατα προέρχεται ἀπὸ τὸ οὖσ. *βαδάκα* «1) Δέμα διαφόρων εἰδῶν ἱματισμοῦ ἢ παρομοίων τινῶν 2) Δέμα πλανοδίου ἐμπορίου περιέχον τὰ διάφορα ἐμπορεύματά του συνήθως πανικά καὶ φερομένου ἐπὶ τοῦ ὄμου του 3) Δέμα λαχάνων 4) Μεταφ. γυνὴ μικρόσωμος καὶ εὐτραφῆς 5) Ἀνθοδέσμη»⁴ μὲ ἀντιμετάθεση β-D>D-β καὶ ἀνομοιοτικὴ ἀποβολὴ τοῦ α.

δραγώνουμι, Dραγώνουμι

Στὴν Πυλαία Θεσσαλονίκης τὸ ρ. *Dραγώνουμι* χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασία «πιάνεται ὁ λαιμὸς, ἡ πλάτη ἢ ἄλλο μέρος τοῦ κορμιοῦ μου (συνήθως ἀπὸ κρύωμα)»⁵. Ὁ Φ. Παπανικολάου ἀναφέρει ἀπὸ τὴν ἐπαρχία Βοῖου τὸ ρ. *δραγκώνουμι* καὶ παραθέτει τὴ φρ. *δραγκώθ'κι μιὰ φλέβα* μὲ τὴν ἐρμηνεία «πιάνεται κι αἰσθάνεται κανεὶς νὰ πονᾷ»⁶. Στὴ Χρυσὴ Καστοριάς ἔχουμε τὸ ρ. *δραγώνουμι* «1) δαγκώνουμι: *κατάλαβα τοὺς λάθους μ' κι δραγώθ'κα* 2) πονῶ ἐσωτερικά (ψυχικά καὶ σωματικά: *κάηκα δραγώθ'κα, στὰ χαμένα»*⁷.

Ἡ λ. *δραγώνουμι* πρέπει νὰ συνδέεται μὲ τὸ ρ. *γαγγρώνω* (<ἐπίθ. *γαγγρὸς* <γαγγλί) «1) κἄμνον τινὰ νὰ μὴ δύναται νὰ κινῆται διὰ παραλύσεως μέλους

1. N. Geron, Rečnik na bālgarskija ezik, τ. 4, σ. 209.

2. N. Andriotis, ὁ.π., λ. πρόλογος.

3. Μ. Παπαϊωάννου, Τὸ γλωσσάριο τῶν Γρεβενῶν, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 81.

4. «Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς τῆς τε κοινῆς ὁμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων» (ΙΛΝΕ), τ. Γ', Ἀθήναι 1941, σ. 436.

5. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογὴ.

6. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 86.

7. Α. Στεφῶπουλου, Τὸ γλωσσάριο τῆς Χρυσῆς Καστοριάς, «Μακεδονικά» 18 (1978) 254.

του σώματος, κάμνω παραλυτικόν, παραλύω 2) ενεργ. ἀμτβ. καί παθ. παραλύομαι»¹. Για τὴ φωνητικὴ ἐξέλιξη τῆς λέξης πβ. *δάγγλα*², ἄλλο τύπο τοῦ *γάγγλα*, ἀπὸ τὸ ὁποῖο μποροῦμε νὰ ἔχουμε **δαγγλώνω* > **δαγγρώνω* > *δραγγώνω*.

Οἱ σημασίες μὲ τὶς ὁποῖες ἀπαντᾷ τὸ ρῆμα στὴ Χρυσὴ Καστοριάς εἶναι κατὰ πάσα πιθανότητα ἀποτέλεσμα σημασιολογικοῦ συμφυρμού τῶν ρημάτων *δραγγόνομι* καὶ *δαγκόνομι*.

ἰμορφεύομι

Τὸ ρ. *ἰμορφεύομι* τὸ συναντοῦμε στὸ Χορτιάτη Θεσσαλονίκης μὲ τὴ σημασία «ἐλπίζω, 2) βαυκαλιζομαι: μὴ ἰμορφεύοις, μὶ λέει, δὲν ἦρταν γιὰ σένα»³.

Ἡ λέξι ἀνάγεται, κατὰ τὴ γνώμη μου, στὸ ἀρχ. *εὐμολπῶ* «μέλω καλῶς, ψάλλω τερπνά, μελωδικά»⁴. Ἡ σημερινὴ φωνητικὴ μορφή τῆς λέξης εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς παρετυμολογικῆς ἐπίδρασης τῆς λ. *ἔμορφος*, ποῦ θὰ πρέπει νὰ ἔγινε μετὰ τὴν τροπὴ τοῦ συμπλέγματος *λπ>ρπ* (πβ. *ἐλπίδα* > *ἐρπίδα* κ.ἄ.⁵), ὅποτε δημιουργήθηκε ὁ τύπος **εὐμορπεύομαι*. Ὁ τύπος αὐτός, ἀστήρικτος ἐτυμολογικά στὴ συνείδηση τῶν κατόχων τοῦ ιδιώματος, ἦταν μοιραῖο νὰ δεχτεῖ τὴν παρετυμολογικὴ ἐπίδραση τοῦ *ἔμορφος*.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ σημασιολογικὴ ἐξέλιξη τῆς λέξης ποῦ εἶναι παράλληλη μὲ αὐτὴ τοῦ ρ. *βανκαλιζῶ*, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀρχικὴ σημασία εἶναι, ὅπως γνωρίζουμε, «λικνίζω, νανουρίζω».

ξιπουρίζου

Ἡ λ. *ξιπουρίζου* χρησιμοποιεῖται στὴν Πυλαία Θεσσαλονίκης μὲ τὴ σημασία «κερδίζω σὲ παιχνίδι καὶ τὰ παίρνω ὅλα, “μαδῶ” τὸν ἀντίπαλό μου (στὰ χαρτιά, τὶς μπίλιες, τὰ καρύδια, κ.ἄ.)· (παθ.) τὰ χάνω ὅλα σὲ παιχνίδι: *ξιπουρίσκα*=τὰ ἔχασα ὅλα»⁶.

Κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ λέξι προέρχεται ἀπὸ τὸ ρ. *ξεκουπουρίζω* (<πρόθημα *ξε+* *κουπουρίζω*, ποῦ ἡ ὑπαρξὴ του πιστοποιεῖται ἀπὸ τὸ ποντιακὸ *κουτζουρίζω* «1) κόπτω σύρριζα φυτὸν 2) ἐπι ζῶων, βόσκων ἀποκόπτω τοὺς βλαστούς»⁷, μὲ ἀνομοιωτικὴ ἀποβολὴ (ἀπλολογία) τῆς συλλαβῆς *-κου*.

1. IANE 4, σ. 182.

2. IANE 4, σ. 181.

3. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογή.

4. Δ. Δημητράκου, *Μέγα Λεξικόν ὅλης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*, Ἀθήναι 1958, λ. εὐμολπῶ.

5. Μ. Φιλῆντα, *Γλωσσονομία καὶ Γλωσσσογραφία Ἑλληνικῆ*, Ἀθήνα τ. Β', σ. 184.

6. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογή.

7. Α. Α. Παπαδόπουλου, *Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ποντικῆς διαλέκτου*, τ. Α', Ἀθήναι 1960, σ. 489.

Γιὰ τὴ σημασιολογικὴ ἐξέλιξη τῆς λέξεως πβ. τὸ μεσν. *ἀποκουντουρίζω* (πρόθ. ἀπό+ρ. *κουντουρίζω*), ποὺ σύμφωνα μὲ τὸ λεξικὸ τοῦ Κριαρᾶ μαρτυρεῖται μὲ τὶς ἀκόλουθες σημασίες «1) ἀφαιρῶ, κόβω τὴν οὐρά, κάνω κάτι «κούντορο», ἑλλιπέες· (ἐδῶ) ἀπομακρύνομαι (μὲ περιφρόνηση) *ἀπῆτις φά καὶ γλόψη σε* (ἐνν. ἢ πολιτικῆ), *τότ' ἀποκουντουρίζει* Σαχλ. Α' 246 2) (Μεσ.) στενοχωροῦμαι: *Σηκώνονται ἐκ τὸ ταβλὶν* (ἐνν. οἱ ἀζαριστάδες) *ἀποκουντουρισμένοι καὶ πᾶσιν χώρια των μεριά σὰν παραπονεμένοι* Σαχλ. Ν 192»¹. Κατὰ τὴ γνώμη μου τὴ μετχ. *ἀποκουντουρισμένοι* στὸ στίχο Ν 192 τοῦ Σαχλίκη πρέπει νὰ τὴν ἐρμηνεύσουμε «μαδημένοι». Ἡ σημασία αὐτὴ ἀνταποκρίνεται πληρέστερα στὸ περιεχόμενο τοῦ στίχου, κι ἀκόμη, ἔχει τὴν ἑμμεση ὑποστήριξη τῆς προφορικῆς παράδοσης μὲ τὸ *ξιφουρίζω* τῆς Πυλαίας.

δγκιθρον

Στὴν Ἀρναία Χαλκιδικῆς ἢ λ. *δγκιθρον* χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασία «τριγωνικὴ χονδρὴ σανίδα, πάνω στὴν ὁποία προσαρμόζεται τὸ ὑνί»². Στὴν Παλαιοχώρα Χαλκιδικῆς ἡ ἴδια λέξις ἀπαντᾷ καὶ μὲ τὸν τύπο *εγκιθρον* καὶ σημαίνει «ξύλο ὅπου τοποθετεῖται τὸ ὑνί στὸ ξυλάλετρο»³. Στὰ Βασιλικά Χαλκιδικῆς συναντοῦμε τὸν τύπο *δκιθρον* «μέρος τοῦ ἄλετριου, ποὺ δὲν καθορίζεται μὲ ἀκρίβεια»⁴, ἐνῶ στὴν Πυλαία *δγκηθρους* λέγεται τὸ «πόδι τοῦ ἄλετριου»⁵.

Γιὰ τὴν προέλευση τῆς λέξεως δὲν ἔχουμε ἄμεσα διατυπωμένη γνώμη. Ὁ Α. Α. Παπαδόπουλος γράφοντας *δγκηθρον* «δγκηρὸς ποὺς»⁶ εἶναι φανερό πὼς τὸ συνδέει μὲ τὸ *δγκος*· τὴν ἄποψη αὐτὴ φαίνεται νὰ ἀσπάζεται ὁ Ν. Ἀνδριώτης στὴν ἐργασία του «Οἱ Ἀρχαῖστοι τοῦ σημερινοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τῆς Μακεδονίας», ὅπου διαβάζουμε *δγκηθρον* τὸ «πόδι τοῦ ἄλετριου»⁷. Στὴν ἴδια ἐργασία ἀναφέρεται ἀπὸ τὴ Χαλκιδικὴ ἡ λέξις *ῶκνθρον* τὸ «ῶκνθρον, βουκέντρι»⁸. Ὅσο ξέρω, ἡ λέξις *ῶκνθρον* εἶναι ἀμάρτυρη καὶ

1. Μ. Κ ρ ι α ρ ᾶ, Λεξικὸν τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς δημόδους γραμματείας, τ. Γ'. Θεσσαλονίκη 1973, σ. 50.

2. Μ. Παπαθανασίου, Λαογραφικά Ἀρναίας, «Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς», τευχ. 15-16, σ. 726.

3. Δ. Τσιότρα, Λαογραφικά καὶ Ἱστορικά Παλαιοχώρας, «Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς», τευχ. 8 (1965) 220.

4. Ἀ.χ. Βαμβακοῦδη, Βασιλικά, Ἱστορία-Λαογραφία, «Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς», τευχ. 21-22, σ. 74.

5. Ἀπὸ προσωπικῆς συλλογῆς.

6. Α. Α. Παπαδόπουλου, Γλωσσικὰ ιδιώματα Ἄθω καὶ Χαλκιδικῆς, «Λεξ. Ἀρχαίων», τ. Στ', σ. 132.

7. Ν. Ἀνδριώτη, «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον», 1953, σ. 105.

8. Ὁ.π., σ. 106.

πιθανότατα ή άπουσία άστερίσκου όφείλεται σέ τεχνικούς λόγους. "Ασχετα πάντως άπ' αυτό, φαίνεται πώς ή συσχέτιση του *δκιθρον* τής Χαλκιδικής με τó *ώνος* δέν ίκανοποίησε τó Ν. 'Ανδριώτη και γι' αυτό στο «Lexikon der Archaismen» δέν περιλαμβάνει λήμμα *ώνκθρον*.

Κατά τή γνώμη μου οί λέξεις *δγκιθρον* και *δκιθρον* «πόδι άλετριού» και *δκιθρον* «βουκέντρι» έχουν κοινή έτυμολογική προέλευση και άνάγονται στο άρχ. *έγκεντρος* «ό έχων κέντρον, κεντρί»¹. 'Η σημασία «πόδι άλετριού» πιθανώς άπό τó *έγκεντρος* (πούς), όπου *κέντρον* «όνι», άν και ή λέξη δέν μαρτυρείται με αυτή τή σημασία.

'Από πλευράς φωνητικής ή τροπή *ντρ>θρ* πρέπει νά άκολουθήσε τά παρακάτω στάδια: *ντρ>Dρ* με χαρακτηριστική για τά ιδιώματα τής Χαλκιδικής άπώλεια του έρρινου²δρ, με τροπή του *D* στο άντίστοιχο διαρκές δίπλα στο ύγρό πβ. *Bardak>Βαρδάκι>θρ*, πβ. *κάδρον>κάθρον* κ.ά.³ (Για τήν τροπή *ντρ>θρ* βλ. και λ. *πίκιθρονς* (<*έπίκεντρος* παρακάτω).

παστουματιά

Στά Βασιλικά Χαλκιδικής ή λ. *παστουματιά* σημαίνει «παχύ έντερο γεμισμένο με κυμά και χοιρινό λίπος»⁴.

'Η λέξη είναι κατά τή γνώμη μου σύνθετη άπό τó *παστό* και τó *αίματι* άπού σύμφωνα με τó «Lexikon der Archaismen» του Ν. Ανδριώτη⁵ σώζεται στα νεοελληνικά ιδιώματα με τή σημασία «Blutwurst, 2) zur Herstellung von Wurst geeigneter Darm, 3) Darm, 4) Magen mit den Eingeweiden».

πέλιχρας

'Η λ. *πέλιχρας* άπαντá στην έπαρχία Βοΐου με τή σημασία «σκίουρος»⁶. Κατά τή γνώμη μου ή λέξη προέρχεται άπό τó διαλ. *σπέλεχας* (<*άσπάλακας* < άρχ. *άσπάλαξ*) με άποβολή του άρχικού *σ* και άνάπτυξη του *ρ* έξαιτίας του γειτονικού ύγρου (πβ. *άσπάλαθος>άσπάλαθρος, βλίτο>βλίτρο* κ.ά.⁷). Σύμφωνα με τó «'Ιστορικό Λεξικό» ή λ. *άσπάλακας* έχει τics παρακάτω σημασίες «1) Τó θηλαστικόν άσπάλαξ ό κοινός (talpa europaea) του γένους τών άσπαλα-

1. Δ. Δημητράκου, δ.π., λ. *έγκεντρος*.

2. Α. Α. Παπαδόπουλου, Γλωσσικά ιδιώματα, δ.π., σ. 136.

3. Χ. Τζιτζιλής, Μιά βαλκανική λέξη λατινικής προέλευσης, «Ελληνικά» 33 (1981) 190.

4. 'Αχ. Βαμβακούδη, δ.π., σ. 183.

5. Ν. Andriotis, δ.π., σ. 75.

6. Φ. Παπανικολάου, δ.π., σ. 194.

7. Φ. Κουκουλέ, Φωνητικά, έτυμολογικά και σημασιολογικά, «Αθηνά» 29 (1917) Λεξ. 'Αρχ. 81-87.

κιδῶν (talpidae) τῆς τάξεως τῶν τρωκτικῶν. 2) Τὸ θηλαστικὸν σκίουρος ὁ κοινὸς (sciurus communis) τοῦ γένους τῶν σκιουριδῶν (sciuridae) τῆς τάξεως τῶν τρωκτικῶν 3) ἡ νόσος χοιράδες»¹.

Σημειῶν πῶς, κατὰ τὴ γνώμη μου, καὶ τὸ ποντιακὸν *πελεχοῦδι* «ἄνθρωπος ἀναμειγνυόμενος παντοῦ καὶ διὰ τοῦτο ὀχληρὸς»², πού ὁ Α. Α. Παπαδόπουλος τὸ χαρακτηρίζει ὡς ἀγνώστου ἐτύμου, πρέπει νὰ τὸ ἀναγάγουμε στὸ *σπέλεχας* <ἀσπάλακας»³.

ἵπικιθρους

Τὸ ἐπίθετο *ἵπικιθρους* χρησιμοποιεῖται στὴν Πυλαία Θεσσαλονίκης καὶ σημαίνει «αὐτὸς πού δὲν παίρνει ἀπὸ λόγια, 2) πεισματάρης»⁴. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ λέξις ἀνάγεται στὸ ἀρχ. *ἐπίκεντρος* πού σώζεται στὰ νεοελληνικά ἰδιώματα μὲ τὴ μορφή, *ἵπικεντρος* καὶ *ἵπικιτρος* καὶ τὴ σημασία «gekrummt, gebeugt, 2) angreifend offensiv 3) trotzig, hartnäkig»⁵. Γιὰ τὴν τροπὴν ντρ>θρ ββ. *ἐγκεντρος*>*δγκιθρους*.

ποταμός, πότανος, poton, potan

Ἡ λέξις *ποταμός* ἀπαντᾷ στὴν Ἠπειρὸ μὲ τὴ σημασία «μακρὸ δοκάρι τῆς στέγης κάθετο στὶς γριντιές»⁶ καὶ στὴν Ἄγ. Ἄννα Εὐβοίας μὲ τὴ σημασία «σιδερένιο δοκάρι πού ὑποβαστάζει τὸ πάτωμα τοῦ ἀνωγείου, τὴν *πατόστροφση*»⁷. Ἡ ἴδια λέξις ἀπαντᾷ στὴ Θάσο ὡς *πουταμός* «τὸ μεγάλο δοκάρι τῆς στέγης ὅπου στηρίζονται ὄλα τ' ἄλλα»⁸, στὴν Τσακωνία ὡς *ποταμό* «τὸ μεγάλο καδρόνι πού στερεώνεται στὴ μέση, στὸ μάκρος τοῦ σπιτιοῦ καὶ πού πάνω σ' αὐτὸ θὰ καρφωθοῦν τὰ πατερά πού θὰ στηρίζουν τὸν *πάτε*»⁹ καὶ στὰ ὄρεινά χωριά τῆς Πιερίας (Ρητίνη, Μοσχοπόταμος) ὡς *πόταμος* «τὸ μεγάλο δοκάρι τῆς στέγης ὅπου στηρίζονται ὄλα τ' ἄλλα»¹⁰.

1. IANE 3, σ. 139.

2. Α. Α. Παπαδόπουλου, Ἱστορικὸν Λεξικόν, δ.π., σ. 175.

3. Μὲ τὴν εὐκαιρία σημειῶν πῶς καὶ τὸ *πέλεχας*, «ἀρουραῖος μῆς ἔχων ὀξὺ ρύγχος. δι' οὗ διατρύπῃ τοὺς καρποὺς καὶ τὸ ξύλον», συνδέεται μὲ τὸ *σπέλεχας* κι ὄχι μὲ τὸ *πέλεκας*, ὅπως νομίζει ὁ Φ. Κουκουλῆς (βλ. «Ἀθηνᾶ» 49, 1939, 129).

4. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογὴ.

5. Ν. Andriotis, δ.π., σ. 252.

6. Ε. Μπόγκα, δ.π., σ. 317.

7. Μ. Ἰωαννίδου-Μπαρμπάρικου, Οἰκία Ἄγ. Ἄννης, «Λαογραφία» 14 (1952) 154.

8. Δ. Τομπαῖδη, δ.π., σ. 71.

9. Θ. Κωστάκη, Τσακωνικὴ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ, «Λαογραφία» 19 (1960) 282.

10. Πληροφορία τῆς συναδέλφου κ. Εὐανθίας Παπαδοπούλου.

Παρά τή φωνητική ταύτιση τῆς λέξης μας μέ τὸ *ποταμός* τῆς κοινῆς εἶναι δύσκολο νά δεχτοῦμε κοινή προέλευση γιὰ τίς δυὸ λέξεις. Τὸ σηματολογικὸ χάσμα ποῦ τίς χωρίζει μᾶς ἀναγκάζει νά ἀναζητήσουμε ἄλλοῦ τὸ ἔτυμο τοῦ *ποταμός* «δοκάρυ». Στὴν Ἑπειρο (Τσουμέρκα) μαρτυρεῖται ἡ λ. *ποτονός* μέ τὴ σημασία «ῥοφῆ χωρὶς σανίδωμα»¹ ἢ ἴδια λέξη ἀπαντᾷ στὴν Κυνουρία καὶ στὴν Τεγέα μέ τὴ σημασία «σωρὸς ξύλων ποῦ τοποθετοῦνται στὴν αὐλή»². Ὁ Κ. Ρωμαῖος σωστά ἀνάγει τὴ λ. *ποτονός* στοῦ μεσν. *ὑπότονον* «*tabecula mediana tectum intersecans*» γιὰ τὸ ὁποῖο μῆς πληροφορεῖ πὼς σώζεται σὲ μερικὰ ἰδιώματα τῆς Ἑπείρου ὡς *πότανος*³.

Στὴν κουτσοβλαχικὴ ἀπαντοῦν οἱ λέξεις *ρόταν* «(grande) route, plafond»⁴ καὶ *ρότανε* «grande route»⁵, ἐνῶ στὰ βουλγαρικὰ ἰδιώματα μαρτυροῦνται οἱ τύποι *ροτυν* «ξύλινο πάτωμα τοῦ σπιτιοῦ»⁶, καὶ *ροτον* «1) πάγκος στοῦ σπίτι, 2) ταβάνι, 3) πάτωμα, 4) ἀνοιχτὸ δωμάτιο στὸν ἐπάνω ὄροφο μπροστὰ ἀπὸ τὰ ἄλλα δωμάτια, 5) μάντρα γιὰ ζῶα»⁷. Ὁ Τ. Παραχαγι ἀνάγει τὰ κουτσοβλ. *ρόταν* καὶ *ρότανε* στοῦ βουλγαρικὸ *ροτον*⁸, ἐνῶ ἡ Μ. Φ. Βαϊρονα⁹ συνδέει τὸ βουλγ. *ροτυν* μέ τὸ ἑλλην. *πάτωμα*. Κατὰ τὴ γνώμη μου τὰ βουλγ. *ροτον* καὶ *ρότυν* παράγονται ἀπὸ τὸ ἑλλην. (ὑ)πότονον, ἐνῶ τὰ κουτσοβλ. *ρόταν* καὶ *ρότανε* ἀνάγονται στοῦ διαλ. *πότανος*. Ἀπὸ τὸ *πότανος* μέ τροπὴ *ν* > μ, ποῦ πιθανότατα ὀφείλεται σὲ παρετυμολογικὴ ἐπίδραση τῆς λ. *πόταμος*, διαλ. τύπο τοῦ *ποταμός*, ἔχουμε τὸ *πόταμος* ποῦ γίνεται *ποταμός* κατὰ τὰ ὁμώνυμα *πόταμος-ποταμός*.

Ὁ Φ. Κουκουλές στὴν ἐργασία του «Περὶ ἀναπτύξεως ἐρρίνου ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ»¹⁰ ἀνάγει τίς λέξεις *μουντουνάρι* «δοκὸς μακρὰ καὶ παχεῖα ὑπανέχουσα τὸ πάτωμα» καὶ *μουδουνάρι* «δοκὸς ἐφ' ἧς στηρίζονται αἱ δοκοὶ τῆς ὀροφῆς» στοῦ *ὑποτονάριον*. Ἀντίθετα οἱ συντάκτες τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ συνδέουν τίς λέξεις αὐτὲς μέ τὸ *βορδωνάρι*¹¹. Κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ παρουσία μεσν. *ὑπότονον* σὲ ὀλόκληρο σχεδὸν τὸν ἑλληνικὸ χῶρο, καθὼς καὶ στὴ βουλγαρικὴ καὶ στὴν κουτσοβλαχικὴ, μᾶς ἐπιτρέπει νά ὑποθέσουμε πὼς καὶ στίς λέξεις *μουντουνάρι* καὶ *μουδουνάρι* ὑπόκειται ἓνα

1. «Ἀθηνῶν» 35 (1923) 233.

2. Ὁ.π.

3. Ὁ.π.

4. I. Parahagi, ὁ.π., σ. 1006.

5. Ὁ.π.

6. M. F. Bairova, Grăcki zaemki v săvremenija bălgarski ezik, Sofia 1969.

7. N. Герон, ὁ.π. τ. Δ', σ. 232.

8. I. Parahagi, ὁ.π., σ. 1006.

9. M. F. Bairova, ὁ.π., σ. 144.

10. Φ. Κουκουλές, «Ἀθηνῶν» 49 (1939) 133.

11. ΙΑΝΕ 4, σ. 37.

παράγωγο τοῦ ὑπότονου πού πήρε τὶς παραπάνω μορφές κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς λ. βορδανάρι.

προυτόπ'

Τὴ λ. προυτόπ' τὴ συναντοῦμε στὴν Ἄρναϊά Χαλκιδικῆς μὲ τὴ σημασία «ἴχνη πρόσφατα κυνηγίου»¹.

Κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ λέξι παράγεται ἀπὸ τὸ *προτύπιον, ὑποκ. τοῦ πρότυπον «προεσηματισμένος τύπος φυσικοῦ ἢ τεχνικοῦ πράγματος ἀναπαραγόμενος διὰ μιμήσεως, ὑπόδειγμα, μοντέλο»², μὲ παρετυμολογικὴ ἐπίδραση τοῦ τόπος. Ἡ παραγωγή ἀπὸ τὸ *προτύπιον ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν παρουσία καὶ πλατεῖα χρῆση τοῦ ἀντίτοπος, πού εἶναι ἄλλος τύπος τοῦ ἀντίτυπος σηματοπισμένους μὲ παρετυμολογία πρὸς τὸ τόπος³.

σαγκιλ'στό

Ἡ λ. σαγκιλ'στό χρησιμοποιεῖται στὴ Βέροια μὲ τὴ σημασία «σουρωτήρι»⁴. Ἡ λ. προέρχεται χωρὶς ἀμφιβολία ἀπὸ τὸ *σακκελιστόν <μεσν. σακκελίζω <per sacculum exprimere, colare, διηθεῖν, σακκίζειν»⁵, μὲ κανονικὴ στά βόρεια ἰδιώματα στένωση *e>i*, ἀποβολὴ τοῦ ἄτονου *i* καὶ τροπὴ τοῦ *κ>γκ* (πβ. σκουλαρίκι>σκουλαρίγκι, σμιλάκι>σμιλάγκι κ.ά.⁶). Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ χρῆση τῆς κατάλ. -(i)στό γιὰ νὰ δηλωθεῖ τὸ ὄργανο μὲ τὸ ὁποῖο γίνεται κάτι.

σ'λλίτσα

Στὴν Παλαιόχωρα Χαλκιδικῆς ἡ λ. σ'λλίτσα ἀπαντᾷ μὲ τὴ σημασία «πέτρα πού τρίβεται εὐκολα»⁷.

Ἡ λέξι προέρχεται ἀπὸ τὸ ρ. συλλύω πού σώζεται στὶς διαλέκτους τοῦ Πόντου καὶ στὴν Κύπρο μὲ τὴ σημασία «schmelzen, auflösen, 2) (in kleine Stücke) zerreiben, zerbröckeln»⁸. Στὸ συλλύω ἀνάγονται καὶ τὰ οὐσ. συλλίδι,

1. Μ. Παπαθανασίου, Λαογραφικὰ Ἄρναϊας, «Χρονικὰ τῆς Χαλκιδικῆς», τεύχ. 13-14 (1967) 639.

2. Δ. Δημητράκου, Μέγα Λεξικὸν ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, Ἀθῆναι 1953, λ. πρότυπον.

3. Μ. Κριαρᾶ, Μεσαιωνικὰ γλωσσικά, «Ἑλληνικὰ» 29 (1976) 163-169.

4. Σβαρνόπουλου, Τὸ Γλωσσάριον τῆς Βεροίας, Βέροια 1973, σ. 78.

5. D u c a n g e, Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis, Gratz 1958, λ. σακέλλα.

6. Φ. Κουκουλέ, ὁ.π., σ. 105-117.

7. Δ. Τσιότρα, ὁ.π., σ. 222.

8. Ν. Andriotis, ὁ.π., σ. 526.

σουλμουάδα και σουλλάματα που μαρτυροῦνται στὸν Πόντο μὲ τὴ σημασία «θρύμματα, κομμάτια»¹.

σουλπί, sulpie

Στὴ Χρυσή Καστοριάς ἡ λ. *σουλπί* χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασία «τριγωνικὸ πλέγμα μὲ βέργες ἰτιάς, κατάλληλο γιὰ ψάρεμα στὸ ποτάμι»². Ἡ ἴδια λέξι ἀπαντᾷ στὴν Ἠπειρο μὲ τὴ σημασία «δίχτυ ἀπὸ κλαδιὰ ἰτιάς ἢ ἄλλου δένδρου ποῦ τοποθετεῖται σὲ μικροὺς καταρράκτες (δέσεις) τῶν ποταμῶν (Φαν. Λεφτ.), 2) «καλάθιον στενόλαιμον χρησιμευον διὰ τὴν εἰς ποταμοὺς ἄλιειαν ἰχθύων»³. Γιὰ τὴν ἀκριβεία, τὸ *σουλπί* εἶναι κωνικὸ πλέγμα ἀπὸ βέργες ἢ καλάμια, μὲ στενόλαιμο ἄνοιγμα ἀπ' ὅπου μπαίνουν τὰ ψάρια καὶ δὲν μποροῦν νὰ φύγουν, γιατί τὸ ἄλλο μέρος εἶναι κλειστό⁴. Στὴν κουτσοβλαχικὴ μαρτυρεῖται ἡ λ. *sulpie* «outil, ustensile de roseau pour pêcher; clôture de roseaux»⁵. Ὁ συντάκτης τοῦ λεξικοῦ τῆς κουτσοβλαχικῆς Τ. Paphagi, ποῦ φαίνεται νὰ ἀγνοεῖ τὴν παρουσία τῆς λέξεως στὴν ἐλληνικὴ, χαρακτηρίζει τὴν κουτσοβλαχικὴ λέξι ὡς ἀγνώστου ἐτύμου.

Ἄς δοῦμε ὅμως ποιά μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ προέλευση τῆς λέξεως. Σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας ἀπαντᾷ ἡ λ. *σκλώππος* «ἄθურμα παιδικόν, εἶδος ξυλίνου τυφεκίου ἀποτελουμένου συνήθως ἀπὸ τεμάχιον κοῖλον καλάμου φέροντος εἰς τὸ ἔν ἄκρον στενὴν ὀπὴν εἰς τὴν ὅποιαν τίθεται σφαιρίδιον ἐκ πεπιεσμένου χάρτου, ἐνθ' εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον τοῦ καλάμου εἰσέρχεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν κοῖλον αὐτοῦ ἔμβολον, τὸ ὅποιον πιέζον τὸν ἐσωτερικὸν ἀέρα ἐκτοξεύει τὸ τὴν ὀπὴν φράττον σφαιρίδιον»⁶. Ὁ Ν. Ἀνδριώτης βοηθούμενος ἀπὸ τὸν τύπο *στροῦπος*, ποῦ ἀπαντᾷ στὴν Ἰμβρο μὲ τὴν ἴδια σημασία, ἐτυμολογεῖ ὀρθά τὴ λέξι ἀπὸ τὸ λατ. *stloppus, scloppus* «der Schall der sich hören lässt, wenn man auf aufgeblasene Bachen schlägt, der Klapps»⁷. Ὁ ἴδιος ἀναφέρει πῶς ἡ λατ. λέξι μπῆκε πολὺ νωρὶς στὴν ἐλληνικὴ, πιθανῶς στὶς ἀρχές τοῦ μεσαιῶνα, ἂν καὶ μαρτυρεῖται γραπτὰ μόλις στὰ τέλη αὐτοῦ ὡς *σκλώππος* «εἶδος ὄπλου, ποῦ δὲν ξέρουμε πῶς ἀκριβῶς ἦταν κατασκευασμένο».

Κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ λ. *σουλπί* προέρχεται ἀπὸ τὸ **στροῦπί(ον)*,

1. Α. Α. Παπαδόπουλου, Ἱστορικὸν λεξικόν, δ.π., τ. Β', σ. 337.

2. Α. Στεφόπουλου, δ.π., σ. 277.

3. Ε. Μπόγκα, δ.π., σ. 353.

4. Ἡ περιγραφὴ στηρίζεται σὲ πληροφορία τοῦ κ. Γ. Παπατσιόμα, ποῦ κατάγεται ἀπὸ τὸ Βυθὸ Κοζάνης.

5. Ι. Paphagi, δ.π., σ. 1133.

6. Ν. Ἀνδριώτη, Ἑτυμολογικά, «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 2 (1940) 153.

7. Ὁ.π.

ὑποκοριστικό τοῦ *στλωππος*, μὲ ἀποβολή τοῦ *τ*, γιατί ἡ γλώσσα μας δύσκολα ἀνέχεται τὸ συμφωνικό σύμπλεγμα *στλ* καὶ ἢ τὸ ἀπλοποιεῖ μὲ ἀποβολή τοῦ *τ* (πβ. *στιλβώνω* > *στιλιβώνω* *σιλιβώνω*)¹) ἢ τὸ πρέπει σὲ *σλ* (πβ. *στειλιάρι* > *στιάρι* > *σκλιάρι*, *στιλιβώνω* > *στιλιβώνω* > *σκιλιβώνω*)²).

Καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς σημασιολογίας ἡ ἑτυμολογία τοῦ προτεινόμενου δὲν παρουσιάζει δυσκολίες· μιά ἀπλή ἀνάγνωση τῆς περιγραφῆς τῶν δύο ἀντικειμένων (*σκλωππος* καὶ *σουλπί*) μᾶς πείθει ὅτι ὑπάρχουν τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ποῦ διευκολύνουν τὴ μετάβαση ἀπὸ τὴ μιά ἔννοια στὴν ἄλλη.

Τέλος σημειώνουμε πὼς τὸ κουτσοβλαχικό *sulrie* παράγεται χωρὶς ἀμφιβολία ἀπὸ τὸ ἑλλην. *σουλπί*. Γιὰ τὴν κατάλ. *-ie* πβ. *κεντρι* > *kentrie*, *παχνί* > *pahnie* κ.ἄ.³

β) Λέξεις ξένης προέλευσης

βαρτιλιέσκα

Ἡ λ. *βαρτιλιέσκα* χρησιμοποιεῖται στὸ Λαγκαδὰ Θεσσαλονίκης μὲ τὴ σημασία «σβούρα ποῦ παίζουν τὰ παιδιὰ»⁴.

Ἡ λέξη παράγεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *várteležka* «σβούρα»⁵.

βίτκα

Ἡ λ. *βίτκα* «μᾶλλον κλωστή, ὅση μαζεύεται ἀπ' τὸ κουβάρι στὰ δύο δάχτυλα τοῦ χεριοῦ»⁶ ἀπαντᾷ στὴν ἐπαρχία Βοῖου.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *vitka* «πλεξοῦδα πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο»⁷ <vit «κλωσμένος» > κατάλ. -κα.

βασαρωῶ, μπαθαρνῶ, μπασιαρνίζω

Τὸ ρ. *μπασιαρνῶ* χρησιμοποιεῖται στὴ Γαλάτιστα Χαλκιδικῆς μὲ τὴ σημασία «πετυχαίνω»⁸. Στὴν Πυλαία⁹ καὶ στὴ Βέροια¹⁰ μαρτυροῦνται οἱ τύποι *Βασαρωῶ* καὶ *μπασιαρνίζω* ἀντίστοιχα, μὲ τὴν ἴδια σημασία.

1. N. Andriotis, ὁ.π., σ. 513.

2. N. Ἀνδριώτη, Ἑτυμολογικά, ὁ.π., σ. 154.

3. Ν. Κατσάνη, Ἑλληνικὲς ἐπιδράσεις στὰ Κουτσοβλαχικά, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 137.

4. Ν. Κοσμά, Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Λαγκαδὰ, «Μακεδονικά» 12 (1972) 335.

5. Bългарски Etimologičen Rečnik (στὸ ἔξῃς BER), τ. 1, Sofia 1971, σ. 212.

6. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 55.

7. BER 1, σ. 54.

8. Β. Καλογιερά, «Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς» τευχ. 4 (1962) 243.

9. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογή.

10. Σ. Σβαρνόπουλου, ὁ.π., σ. 58.

*Ο Β. Καλογεράς¹ προτείνει για τὸ *μπασαρντῶ* τὴν ἐτυμολόγηση ἀπὸ τὸ ἀρχ. *βασσαρις* <βασσαρδέω>βασσαρντῶ>μπασαρντῶ. Στὴν πραγματικότητα τὸ ρ. *μπασαρντῶ*, ὅπως καὶ τὰ *Βασαρντῶ* καὶ *μπασααρντίζου*, παράγεται ἀπὸ τὸ *basardim* ἀόρ. τοῦ τουρκ. ρ. *basarmak* «bring to a successful conclusion; succeed in; accomplish»².

γιαπαλάκ

Στὴν ἐπαρχία Βοῖου *γιαπαλάκ* λέγεται τὸ πουλί «χαραδρίνος ὁ ὑέτιος»³. *Ἡ λέξις προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *ypalak* «great owl»⁴.

γόρνα

Στὰ Γρεβενὰ ἡ λέξις *gorna* χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασία «μάλλινη φόουστα ὑφασμένη στὸν ἀργαλειό»⁵.

*Ἡ λέξις προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *gorna dreha* «ἀπανωφόρι» (*gorna* θηλ. τοῦ *goren* «ὁ ἐπάνω»⁶ καὶ *dreha* «φόρεμα»⁷), μὲ οὐσιαστικοποίηση ποῦ πιθανῶς ἐγένεε στὰ βουλγαρικά. *Ἡ βουλγαρική λέξις ἀπαντᾷ καὶ στὴν κουτσοβλαχική ὡς *gorna* «habit, vêtement qu'on habille par dessous»⁸.

δόσα

Στὴ Χρυσή Καστοριάς ἡ λ. *δόσα* χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασία «ἀτί-θαση γυναίκα, ἀντρογυναίκα»⁹, ἐνῶ στὴν περιοχή Βούρμπιανης, Πυρσό-γιαννης κ.ἄ. *ντόσα* λέγεται «ἡ παλαιογυναίκα»¹⁰.

*Ἡ λέξις προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀλβ. *dosë-a* «1) ἡ γουρούνα, 2) γυναίκα πα-χειά, 3) γυναίκα κακὴ»¹¹ ποῦ τὸ συναντοῦμε καὶ στὴ βουλγαρική ὡς *dose* «γουρούνη»¹² καὶ στὴν κουτσοβλαχική ὡς *dosã* «gueuse; prostituée»¹³.

1. Β. Καλογερά, ὁ.π.

2. Η. С. Нонь - Fahir Iz, A Turkish-english Dictionary, Oxford 1972, σ. 34

3. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 71.

4. Η. С. Нонь - Fahir Iz, ὁ.π., σ. 394.

5. Μ. Παπαϊωάννου, ὁ.π., σ. 50.

6. BER 1, σ. 265.

7. BER 1, σ. 426.

8. I. Parahagi, ὁ.π., σ. 593.

9. Α. Στεφόπουλου, ὁ.π., σ. 255.

10. Ε. Μπόγκα, ὁ.π., τ. Β', σ. 235.

11. Ν. Γκίβνη, Λεξικό Ἀλβανο-ἐλληνικό, Τίρανα 1971, σ. 95.

12. BER 1, σ. 414.

13. T. Parahagi, ὁ.π., σ. 499.

δότσα

Ἡ λέξη *δότσα* χρησιμοποιεῖται στή Χρυσή Καστοριάς μέ τή σημασία «κουκουνάρι τοῦ πεύκου ἢ τοῦ ἔλατου»¹.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπό τὸ ἄλβαν. *dockë-a* «κοτσάνι»².

ζαβόρτσα, ζαβρόντσα

Στά Γρεβενά συναντοῦμε τή λ. *ζαβόρτσα* «πρόχειρη ξύλινη πόρτα μέ χοντρά ἀπελέκητα ξύλα μέσα στό ξύλινο πλαίσιο, πού χρησιμοποιεῖται συνήθως στίς αὐλές καί στά μαντριά»³. Ἡ ἴδια λέξη χρησιμοποιεῖται στά «κουδαρίτικα» τῆς Σιάτιστας μέ τή σημασία «θύρα»⁴. Σέ ὀρεινά χωριά τῆς Πιερίας (Ρητίνη, Μοσχοπόταμος) ἀπαντᾷ ὁ τύπος *ζαβρόντσα* μέ τή σημασία «αὐλόπορτα»⁵.

Ἡ λ. *ζαβόρτσα* παράγεται ἀπό τὸ βουλγ. *zavorec* «σιδερένια σφήνα μέ τήν ὁποία συνδέεται ὁ ζυγός μέ τὸ ρυμό τῆς ἄμαξας»⁶ <*zavor* «κοντή σανίδα μέ τήν ὁποία ἢ πόρτα πιάνεται στόν τοῖχο»⁷; πβ. καί *zavorno* (<*zavor*) «διαγώνιο δοκάρι γιά νά ἀσφαλίσει ἢ πόρτα»⁸. Ὁ τύπος *ζαβρόντσα* παράγεται ἀπό τὸ *ζαβόρτσα* μέ μετάθεση τοῦ -*o* καί κατάληξη -*ντσα*, πιθανῶς ἀναλογικά πρὸς τὰ *γειτόντσα*, *ἀργόντσα* κ.ἄ.

ζαπαρίζουμι

Ἡ λέξη *ζαπαρίζουμι* χρησιμοποιεῖται στήν ἐπαρχία Βοῖου μέ τή σημασία «ζεσταίνομαι, κατακαίγομαι»⁹.

Ἡ λέξη πιθανότατα παράγεται ἀπό τὸ βουλγ. *zapanam-zapanjia* «ζεματίζω»¹⁰.

ζίλαβους

Τὸ ἐπίθ. *ζίλαβους*¹¹ προέρχεται ἀπό τὸ βουλγ. *žilav* «σκληρὸς (γιά κρέας) 2) ἀνθεκτικὸς». Τὸ βουλγ. *žilav*¹² ἀπαντᾷ καί στήν κουτσοβλαχική ὡς *jilav* «flexible comme une verge».

1. Α. Στεφόπουλου, ὁ.π., σ. 93.

2. Ν. Γκίνη, ὁ.π., σ. 93.

3. Μ. Παπαϊωάννου, ὁ.π., σ. 37.

4. Π. Γράβα, Τὰ κουδαρίτικα τῆς Σιάτιστας, «Λαογραφία» 12 (1938-48) 432.

5. Πληροφορία τῆς συναδέλφου κ. Ε. Παπαδοπούλου.

6. BER 1, σ. 576.

7. Ὁ.π.

8. Ὁ.π.

9. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 89.

10. Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν, Σόφια 1966, σ. 316.

11. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 89.

12. Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν, ὁ.π., σ. 278.

ζούτσα

Στη Χρυσή Καστοριάς ζούτσα λένε «τὸ κατακάθι τῶν ὑγρῶν ζούτσα τοῦ λαδρόυ»¹· ἡ ἴδια λέξη χρησιμοποιεῖται στὴν Ἡπειρο μὲ τὴ σημασία «τὸ κατακάθι ποῦ μένει στὸ καζάνι, ὕστερα ἀπὸ τὸ λυώσιμο τοῦ βουτύρου (χωριὰ Μετσόβου): ἡ ζούτσα τρώγεται καλύτερα μὲ ἀγάι»².

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ ἄλβαν. *zucë-a=llum* «deput (d'huile), marc de café»³.

ξέλλα

Ἡ λ. *ξέλλα* ἀπαντᾷ στὸ Λαγκαδὰ Θεσσαλονίκης μὲ τὴ σημασία «χελώνα»⁴.

Ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ βουλγ. διαλ. *želka* «χελώνα»⁵.

ξούρ'

Ἡ λέξη *ξούρ'* ἀπαντᾷ στὰ Γρεβενὰ μὲ τὴ σημασία «ζέστη: κὰν' πολλὴ ἰξούρ σήμιρα»⁶.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *žur* «κάτι καμμένο»⁷ <*žurjia* «ψήνω, ζεματίζω». Ἀπὸ τὸ *ξούρ'* παράγεται καὶ τὸ ρ. *ξουρίζου* «καίω ὑπερβολικά»⁸.

κασνάκ'

Ἡ λέξη *κασνάκ'* μαρτυρεῖται στὴ Θάσο μὲ τὴ σημασία «ξύλινο περιλαίμιο γιὰ νὰ κρατᾷ τὸ κουδούνι»⁹.

Ὁ Δ. Τομπαΐδης παράγει τὴ λ. *κασνάκ'* ἀπὸ τὸ *κασονάκι* <*κασοννάκι* μὲ ἀποβολὴ τοῦ νόθου *ον*. Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *kasnak* «rim or hoop (of tambourine, sieve) embroideryframe»¹⁰.

κατιρίτσα

Στὴν Ἀρναία Χαλκιδικῆς *κατιρίτσα* ὀνομάζεται ὁ «σκίουρος καὶ μεταφ.

1. Α. Στεφόπουλου, ὁ.π., σ. 257.

2. Ε. Μπόγκα, ὁ.π., τ. Α', 131.

3. V. Kokona, Fjalor shqip-frehgjisht, Tiranë 1977, σ. 586.

4. Ν. Κοσμά, ὁ.π., σ. 337.

5. BER, 1, σ. 533.

6. Μ. Παπαϊωάννου, ὁ.π., σ. 40.

7. BER 1, σ. 560.

8. Μ. Παπαϊωάννου, ὁ.π., σ. 40.

9. Δ. Τομπαΐδης, ὁ.π., σ. 55.

10. Η. C. Hony-Fahir Iz, ὁ.π., σ. 187-8.

ὁ σβέλλτος»¹. Ἡ λέξι προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *katerica* «*sciurus vulgaris*»², ποὺ δὲν ἔχει βέβαιη ἑτυμολογία.

κλαπιούσιους, κλαπούσιαβους

Τὸ ἐπίθ. *κλαπιούσιους* ἀπαντᾷ στὴν Ἄρναϊά Χαλκιδικῆς μὲ τὴ σημασία «ὁ ἔχων αὐτιά μεγάλα»³· στὴν ἐπαρχία Βοΐου συναντοῦμε τὸ ἐπίθ. *κλαπούσιαβους* «αὐτὸς ποὺ ἔχει μεγάλα αὐτιά»⁴.

Τὸ ἐπίθ. *κλαπιούσιους* προέρχεται ἀπὸ τὸ **klarus* <βουλγ. διαλ. *klarouh* «ἄνθρωπος μὲ μεγάλα καὶ κρεμασμένα αὐτιά»⁵. <*klarom uho* «αὐτὸ» (πβ. καὶ σλοβένικο *klarouh, klaroušen*)⁶. Τὸ *κλαπούσιαβους* προέρχεται ἢ ἀπὸ τὸ *κλαπιούσιους* καὶ τὴν κατάλ. -*αβος*, σλαβικῆς προέλευσης, ἢ κατευθεῖαν ἀπὸ τὸ **klarusan*.

κράτσ'να

Στὴν Ἄρναϊά Χαλκιδικῆς *κράτσ'να* λέγεται «ἡ πλατεῖα ἀξίνη»⁷.

Ἡ λέξι προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *kračna lopata* (<*kračen* «αὐτὸς ποὺ τίθεται σὲ κίνηση μὲ τὰ πόδια, ποδοκίνητος»⁸ καὶ *lopata*⁹ «φτυᾶρι»). Ἡ διαδικασία τῆς οὐσιαστικοποίησης τοῦ ἐπίθ. *kračen* πρέπει νὰ ἔγινε στὴ βουλγαρικῆ.

λόσκουτους

Ἡ λ. *λόσκουτους* χρησιμοποιεῖται στὴν ἐπαρχία Βοΐου μὲ τὴ σημασία «θόρυβος, φασαρία»¹⁰. Ἡ λέξι προέρχεται ἀπὸ τὸ σλαβ. *loscutŭ* «*strepitus*»¹¹, ποὺ τὸ συναντοῦμε καὶ στὴν κουτσοβλαχικῆ ὡς *loscut* «*bruit, vacarme*»¹².

1. Μ. Παπαθανασίου, ὁ.π., σ. 737.

2. BER 1, σ. 71.

3. Μ. Παπαθανασίου, ὁ.π., σ. 709.

4. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 114.

5. BER 2, σ. 420.

6. BER 2, σ. 436.

7. Μ. Παπαθανασίου, ὁ.π., σ. 728.

8. BER 2, σ. 711.

9. Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν, ὁ.π., σ. 520.

10. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 141.

11. Τ. Παραηαγι, ὁ.π., σ. 749.

12. Ὁ.π.

λιπαντούδ(ι)

Στὰ Βασιλικὰ Χαλκιδικῆς *λιπαντούδ(ι)* λέγεται «ἡ ζακετούλα τῶν μικρῶν παιδιῶν, τῶν μωρῶν»¹.

Ἡ λέξις παράγεται ἀπὸ τὸ οὐσ. *λιμπαντές* «χονδρὸ μάλλινο ἀπὸ γρίζο μέχρι τῆ μέση με μανίκια»² (<τουρκ. *libade* «short quilted coat»³) καὶ τὴν ὑποκ. κατάλ. -οῦδι. Ἡ τροπὴ *b>π* ἴσως ἔγινε στὴν τουρκικὴ⁴.

λούδου

Τὸ ἐπίθ. *λούδου* χρησιμοποιεῖται στὴν Πυλαία Θεσσαλονίκης μόνο στὸ θηλυκὸ καὶ σημαίνει «χαζή: *δίπ λούδου εἶνι*»⁵.

Ἡ λέξις προέρχεται ἀναμφίβολα ἀπὸ τὸ βουλγ. *lud* «τρελός, παλαβός»⁶.

Μπροούσλιανους

Τὸ οὐσ. *μπρούσλιανους* ἀπαντᾷ στὴν Παλαιοχώρα Χαλκιδικῆς μετὴ σημασία «κισσός»⁷.

Ἡ λέξις προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *brǎsljan*⁸, μετὴν ἴδια σημασία.

νάροξ'

Ἡ λέξις *νάροξ'* ἀπαντᾷ στὰ Γρεβενὰ μετὴ σημασία «ἡ οἰκονομία, ἡ φειδώ»⁹ καὶ στὴν ἐπαρχία Βοῖου μετὴ σημασία «τὸ δίκαιο, πρέπον, μετῆρο»¹⁰. Ὁ Ε. Μπόγκας στὸ βιβλίο του «Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου» γράφει «*νάροκι* (ἐπίρ.)= μετῆρο φρ. «*ὅ,τι κάνει ὁ Κώστας τὸ κάνει μετῆροκι*» «*Μὴ παίρτε τὸν τραχανᾶ σβάρα, καμῆτε λίγο νάροκι, γιατί ὁ γεμιόνας εἶναι μπροστά*» ἐνάρκει(ν);»¹¹.

Ἡ λέξις παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *nark* «price officially fixed»¹² ποὺ τὸ

1. Ἄχ. Βαμβακοῦδη, ὁ.π., σ. 177.

2. Δ. Τσιότρα, ὁ.π., σ. 74.

3. Η. С. Hony-Fahir Iz, ὁ.π., σ. 222.

4. Ch. Symeonidis, ὁ.π., σ. 126-130.

5. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογή.

6. Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν, ὁ.π., σ. 521.

7. Δ. Τσιότρα, Λαογραφικὰ καὶ Ἱστορικὰ Παλαιοχώρας, «Χρονικὰ τῆς Χαλκιδικῆς» τεύχ. 8 (1965) 219.

8. Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν, ὁ.π., σ. 78.

9. Μ. Παπαϊωάννου, ὁ.π., σ. 78.

10. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 172.

11. Ε. Μπόγκα, ὁ.π., τ. Β', σ. 159.

12. Η. С. Hony-Fahir Iz, ὁ.π., σ. 265.

συναντοῦμε καὶ στὴν κουτσοβλαχικὴ ὡς *narke* «fixation d'un prix (par commun accord)»¹ καὶ στὴν ἀλβανικὴ ὡς *narg* «tassa fissa»².

νιντιζῆς

Ἡ λ. *νιντιζῆς* ἀπαντᾷ στὰ Βασιλικὰ Χαλκιδικικῆς μὲ τὴ σημασία «πή-
χης»³. Ἡ λέξις προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *endaze* «measure; proportion; mea-
sure of about 26 in»⁴, περσ. *endāze*, μὲ ἀφομοίωση *e-a-e* > *e-e-e*, στένωση τῶν
ἄτονων *e* σὲ *i* καὶ ἀνάπτυξη *v* στὴν ἀρχὴ τῆς λέξεως⁵. Τὴν τουρκ. λέξις τὴ
συναντοῦμε καὶ στὴ βουλγαρικὴ ὡς *endaze, endeze, andezō* «παλιὰ μονάδα
μήκους, μικρότερη ἀπὸ τὸν πήχη».

νταρακλί

Στὴν ἐπαρχία Βοῖου συναντοῦμε τὴ λ. *νταρακλί* «γυναικεῖο φόρεμα
περασμένης ἐποχῆς, ἀνοιχτὸ μπροστὰ ὅπως ὁ ντουλαμάς, μὲ μακριὰ μανίκια
καπακωτὰ στὶς ἄκρες»⁶.

Ἡ λέξις προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *tarakli* «yol yol nakışli»⁷. Ἡ ἐναλ-
λαγή *t>d* εἶναι συνηθισμένη στὰ τουρκικὰ ἰδιώματα⁸. Εἰδικότερα γιὰ τὴν
τροπὴ *t>d* στὴ λ. *tarak* πβ. καὶ τὸ βουλγ. *darak*⁹ <τουρκ. *tarak*.

ντίλ'μι, ντίλ'μον

Στὰ Βασιλικὰ Χαλκιδικικῆς ἀπαντᾷ ἡ λ. *ντήλ'μον* «ἀφοῦ, σὰν: *ντήλ'μον*
φόρισις τὰ κινούρια κι εἶσι ἀχτέν'στους»¹⁰ τὴν ἴδια λέξις μὲ τὴ μορφή
ντίλ'μι τὴ συναντοῦμε στὰ Γρεβενά¹¹, στὸ Γέμμα Κατοριᾶς¹² καὶ ἄλλου.

Ὁ Β. Καλογερεῦς γράφει γιὰ τὴν ἐτυμολογία τῆς λέξεως: «ἴσως προέρ-
χεται ἀπὸ τὸ ἀρχ. *δήλον μοι* (=δήθεν) *ντήλ'μον*, μὲ πτώση τῆς καταλήξεως
-ον καὶ τροπὴ τοῦ *μοι* σὲ *μον*. Ἡ ἐτυμολογία ἀπὸ τὸ *δίλημα* (ἀμφίβολο,

1. I. Parahagi, δ.π., σ. 850.

2. Ὁ.π.

3. Ἀχ. Βαμβακοῦδη, δ.π., σ. 180.

4. H. C. Hony-Fahir Iz, δ.π., σ. 99.

5. Γ. Χατζιδάκη, MNE, σ. 411.

6. Φ. Παπανικολάου, δ.π., σ. 176.

7. Türkçe Sözlük, Ankara 1976, σ. 605.

8. Ch. Symeonidis, Lautlehre der türkischen Lehnwörter in neugriechischen Dialekt des Pontos, «Ἀρχεῖον Πόντου» 31 (1971-72) 143.

9. BER 1, σ. 320.

10. Β. Καλογερεῦς, δ.π., σ. 245.

11. Μ. Παπαϊωάννου, δ.π., σ. 81.

12. Χρ. Γεωργίου, δ.π., σ. 144.

άν και) παρουσιάζει λιγότερες γλωσσικές δυσκολίες»¹. Το *ντίλμι* προέρχεται από το τουρκ. *değil mi* «δέν είναι έτσι;» <değil «όχι» και το έρωτηματικό μόριο *mi*. Το τουρκικό *değil mi* άπαντά και στη βουλγαρική ως *delmi* και *dilmi*², στην κουτσοβλαχική ως *dêlme* και *dîrmi*³ και στην άλβανική ως *dilmi*⁴.

ντιντιν'κό

Ἡ λέξη *ντιντιν'κό* χρησιμοποιεῖται στην έπαρχία Βοΐου με τή σημασία «κακή συνήθεια»⁵.

Ἡ λέξη πιθανότατα προέρχεται από τὸ ρ. *ντιντινίζω<νταντανίζου «συνηθίζω σὲ κάτι»⁶, με άφομοίωση *a-a-i>i-i-i* <τουρκ. *dadan-mak* «acquire a taste for; get fond of; visit a place frequently; frequent; make too free use of; abuse»⁷.

ντιομάν' διομάν'

Ἡ λ. *διομάν'* άπαντά στη Θάσο με τή σημασία «όριο, σύνορο: ἡ τρέλα του δέν ἔξ' διομάν'»⁸ και στην Πυλαία Θεσσαλονίκης με τή σημασία «όριο, τέλος»⁹. Στά Βασιλικά Χαλκιδικής ἔχουμε *ντιομάν'* «ή σωτηρία»¹⁰, και στην έπαρχία Βοΐου *ντιομνά* «τρόπος, θεραπεία»¹¹.

Ἡ Ο.Δ. Τομπαϊδης συνδέει τὸ *διομάν'* με τὸ *τερόμόνιο*¹². Ἡ λέξη μας παράγεται από τὸ τουρκ. *derman* «strength, energy, remedy»¹³ <περσ. *dermnā*. Ἡ σημασιολογική εξέλιξη «θεραπεία» —«σωτηρία»—«σύνορο, τέλος» μās πείθει ότι σωστά ὁ Ν. Ἄνδριώτης παράγει τὸ σώνω «τελειώνω» από τὸ *σώζω*¹⁴ και πώς δέν ἔχει δίκιο ὁ Μ. Φιλήντας πού τὸ συνδέει με τὸ *ισώνω* και λέει «Και τὸ μέσο: *σώθησε*= τελείωσε, *σώνεται*=τελειώνει είναι τὸ ἴδιο.

1. Β. Καλογερεά, ὀ.π., σ. 245.

2. BER I, σ. 337.

3. I. Papanagi, ὀ.π., σ. 465.

4. Ὡ.π.

5. Φ. Παπανικολάου, ὀ.π., σ. 176.

6. Τή λέξη κατέγραφα στην Πεντάπολη Σερρών.

7. Η. C. Hony-Fahir Iz, ὀ.π., σ. 71.

8. Δ. Τομπαϊδης, ὀ.π., σ. 65.

9. Ἀπό προσωπική συλλογή.

10. Ἀχ. Βαμβακούδης, ὀ.π., σ. 180.

11. Φ. Παπανικολάου, ὀ.π., σ. 176.

12. Δ. Τομπαϊδης, ὀ.π., σ. 65.

13. Η. C. Hony-Fahir Iz, ὀ.π., 99.

14. Ν. Ἀνδριώτης, Ἑτυμολογικόν Λεξικόν τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 357.

Δηλ. *ισώθηκε* (μὲ τὸ ὄσο χρειαζότανε, καὶ λοιπὸν) τελείωσε»¹.

Τὸ τουρκικὸ *derman* τὸ συναντοῦμε στὴν ἀλβανικὴ ὡς *derman* «*gemède*»², στὴν κουτσοβλαχικὴ ὡς *dirmâne* «*gemède; sacrifice*»³ καὶ στὴ βουλγαρικὴ ὡς *dèrman* καὶ *dermân* «εἰρήνη, ἡρεμία, 2) σωματικὴ δύναμη, 3) ἐνέργεια, 4) ἐλπίδα, 5) μέσο, τρόπος»⁴.

οὐρλουκ

Στὰ Βασιλικά Χαλκιδικικῆς ἢ λ. *οὐρλουκ*⁵ χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασί «γούρι». Ἡ λέξι προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. **uğurluk* <*uğur* «good luck, good omen»⁶ + κατάλ. *-luk*.

πισιν

Ἡ λ. *πισιν* ἀπαντᾷ στὴν ἐπαρχία Βοΐου μὲ τὴ σημασία «τοῖς μετρητοῖς, τὰ χρήματα μπροστά»⁷.

Ἡ λέξι προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *peşin* «paid in advance, ready (money); in advance»⁸.

πτάν

Στὸ «Γλωσσάριο τῶν Γρεβενῶν» τοῦ Μ. Παπαϊωάννου ὑπάρχει τὸ λήμμα «*πτάν* τοῦ, χοντρικῶς: τὰ σταφύλια τὰ πούλ'τσα τοῦ πτάν»⁹.

Ἡ λέξι προέρχεται ἀπὸ τὸ *τουπτάν* «ὄλα μαζί, συνολικῶς»¹⁰ τουρκ. *torpan* «wholesale, in the mass»¹¹. Εἶναι φανερὸ πὼς ἡ πρώτη συλλαβὴ τῆς λ. *τουπτάν* ταυτίστηκε ἀπὸ παρανόηση μὲ τὸ ἄρθρο *τοῦ* (<τό). Ὁ Μ. Φιλήντας ἀναφέρει περιπτώσεις ἀποβολῆς τῆς πρώτης συλλαβῆς, γιατί λαθεμένα τὴ θεώρησαν ὡς ἄρθρο, πβ. *τοξάτο* <τό ξάτο> ξάτο κ.ἄ.¹². Στὴν περίπτωσή μας, ἡ ἐπιρρηματικὴ φύση τῆς λέξεως εὐνοεῖ, ὅπως φαίνεται στὴν ἰδιωματικὴ φράση ποῦ παραθέτει ὁ συγγραφέας, τὴ διατήρηση τῆς συλλαβῆς, ἡ ὁποία ὅμως στὴ συνείδηση τῶν ντόπιων λειτουργεῖ καθαρὰ ὡς ἄρθρο.

1. Μ. Φιλήντα, Γλωσσογραφία, ὁ.π., σ. 2, 50.

2. V. Kokona, Fjalor Shqip-Frengjisht, Tirana 1977, σ. 84.

3. I. Prahagi, ὁ.π., σ. 476.

4. BER 1, σ. 345.

5. Ἀχ. Βαμβακούδη, ὁ.π., σ. 182.

6. H. C. Hony-Fahir Iz, ὁ.π., σ. 376.

7. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 197.

8. H. C. Hony-Fahir Iz, ὁ.π., σ. 287.

9. Μ. Παπαϊωάννου, ὁ.π., σ. 108.

10. Σ. Σβαρνόπουλου, ὁ.π., σ. 88.

11. H. C. Hony-Fahir Iz, ὁ.π., σ. 370.

12. Μ. Φιλήντα, ὁ.π., τ. Γ', σ. 204.

ράμκικς

Ράμκικς λένε στην Παλαιόχωρα Χαλκιδικής «τά ξύλα όπου ετοποθέτουν τὰ ράμματα τοῦ καπνοῦ γιὰ ἥλιασμα»¹.

Ἡ λέξι προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *ramka* «πλαίσιο, κάσα»².

σέδρα

Ἡ λ. *σέδρα* ἀπαντᾷ στὴ Χρυσή Καστοριάς μετὰ τὴ σημασία «ἄμιλλα»³.

Ὁ Ε. Μπόγκας στὸ βιβλίο του «Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου» γράφει «σέδρα ἢ φαγομάρα “ἔχουν σέδρα” τρώγονται (Ζαγ. Θ. Π.). Ἀπὸ τὸ “βρίσκονται σὲ ἔριδα” Σέντρα κατὰ Ἀραβ. Στὴ Βούρμπιανη *σέδρα*, μετὰ τὴ σημασία, ὄρεξη, διάθεση “ἔχω σέδρα γιὰ τὸ σπίτι”»⁴.

Ἡ λέξι σέδρα προέρχεται ἀπὸ τὸ *sedra*, ἑναρθρο τύπο τοῦ ἄλβαν. *sēder* «amour propre, orgueil. 2) émulation»⁵.

σπέικους

Στὴν ἐπαρχία Βοῖου τὸ ἐπίθ. *σπέικους* χρησιμοποιεῖται μετὰ τὴ σημασία «γρήγορος»⁶. Ἡ λέξι πιθανότατα συνδέεται μετὰ τὸ ἄλβ. *shrejtë* «γρήγορος»⁷.

φόσνον

Ἡ λ. *φόσνον* χρησιμοποιεῖται στὴ Χρυσή Καστοριάς μετὰ τὴ σημασία «τὸ μωρὸ στὴν κούνια, τὸ βρέφος»⁸.

Ἡ λέξι ἀνάγεται στὸ ἄλβ. *foshnje* «τὸ βρέφος, τὸ μωρὸ, τὸ νήπιο, τὸ παιδί τὸ νεογέννητο, τὸ βυζανιάρικο»⁹.

1. Δ. Τσιότρα, ὀ.π., σ. 281.

2. Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν, ὀ.π., σ. 1157.

3. Α. Στεφόπουλου, ὀ.π., σ. 276.

4. Ε. Μπόγκα, ὀ.π., σ. 341.

5. V. Κοκονα, ὀ.π., σ. 464.

6. Φ. Παπανικολάου, ὀ.π., σ. 226.

7. Ν. Γκίνη, ὀ.π., σ. 404.

8. Α. Στεφόπουλου, ὀ.π., σ. 285.

9. Ν. Γκίνη, ὀ.π., σ. 127.

χαστρέτ'κους

Ἡ λ. *χαστρέτ'κους* ἀπαντᾷ στὴ Δ. Μακεδονία μὲ τὴ σημασία «ἄνθρωπος ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ φάει κάτι ποὺ τὸ νοσταλγεῖ καὶ ὅταν τὸ βρεῖ πέφτει μὲ τὰ μούτρα στὸ φαῖ»¹.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *hasrer* «longing for sig not yet gained; longing for a person or place»². Γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ τ ἀνάμεσα στὸ σ καὶ τὸ ὕγρὸ ρ πβ. *kisrak* > *κιστράκ'*, *maşgara* > *μαστραπά* κ.ἄ.³.

Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν

ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΖΙΤΖΙΑΗΣ

SUMMARY

CHRISTOS TZITZILIS, Etymology of Macedonian words II.

The author deals with the etymology of fifty dialect-words, which are registered in Macedonia. Some of them are of greek origin, and some are of turkish, slavic and albanian origin.

1. Γ. Εὐαγγελόπουλος, ὁ.π., σ. 172.

2. H. C. Hony-Fahir Iz, ὁ.π., σ. 177.

3. Ch. Symeonidis, ὁ.π., σ. 161.